

Module 16: docentenhandleiding

Experimenteel lesprogramma nieuwe economie

slo

nationaal
expertisecentrum
leerplan-
ontwikkeling

Verantwoording

2010© Stichting leerplanontwikkeling (SLO), Enschede

Het auteursrecht op de modules voor Economie berust bij SLO.

Voor deze module geldt een Creative Commons Naamsvermelding-Niet-Commercieel-Gelijk delen 3.0 Nederland licentie (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/3.0/nl/>) Aangepaste versies van deze modules mogen alleen verspreid worden indien het colofon vermeld wordt dat het een aangepaste versie betreft, onder vermelding van de naam van de auteur van de wijzingen. Gebruiker mag geen wijziging aanbrengen in de auteursrechtvermelding.

SLO en door SLO ingehuurde auteurs hebben bij de ontwikkeling van de modules gebruik gemaakt van materiaal van derden. Bij het verkrijgen van toestemming, het achterhalen en voldoen van de rechten op teksten, illustraties, enz. is de grootst mogelijke zorgvuldigheid betracht. Mochten er desondanks personen of instanties zijn die rechten menen te kunnen doen gelden op tekstgedeeltes, illustraties, enz. van een module, dan worden zij verzocht zich in verbinding te stellen met SLO.

De modules zijn met zorg samengesteld en getest. SLO aanvaardt geen enkele aansprakelijkheid voor onjuistheden en/of onvolledigheden in de module. Ook aanvaardt SLO geen enkele aansprakelijkheid voor enige schade, voortkomend uit (het gebruik van) deze module.

Informatie

SLO, VO tweede fase

Postbus 2041, 7500 CA Enschede

Telefoon (053) 4840 421

Internet: www.economie.slo.nl

Geachte gebruiker

U heeft zojuist een bestand geopend met experimenteel lesmateriaal dat is gebruikt in de pilot voor het nieuwe economieprogramma. Dit lesmateriaal kunt u naast uw lesmethode gebruiken om opgaven (of series van opgaven) in te zetten of bijvoorbeeld als toetsmateriaal te gebruiken. Dit materiaal is "in ontwikkeling", dat wil zeggen dat hier aan wordt gewerkt zodat we onze leerlingen beter kunnen bedienen en/of de mogelijkheden van ons programma optimaler kunnen benutten. Wij stellen het dan ook zeer op prijs indien u uw ervaringen met ons zou willen delen. Verbeteringen, aanvullingen, onvolkomenheden, noem maar op. U doet ons en uw collega's in het land hier een groot plezier mee. Vanzelfsprekend stellen wij het ook zeer op prijs indien u ons uw ideeën, toetsen, PTA's, experimenten etc. laat zien.

Op de website <http://economie.slo.nl> treft u meer informatie

Inhoud

Voor de docent

Algemeen

In Domein I heeft de commissie Teulings de conjunctuur in brede zin trachten samen te vatten. Bij de vertaling van de eindtermen naar lesmateriaal bleken de hiaten die op het gebied van de macro-economie al eerder waren gesignaleerd voor problemen te zorgen. Het bleek niet eenvoudig de verschillende conjuncturele verschijnselen goed te beschrijven zonder bekende, maar in de syllabus niet genoemde, begrippen te introduceren. Ook de samenhang tussen de begrippen blijft in de eindtermen onderbelicht.

Om dit probleem op te lossen is gekozen voor een brede context, Argentinië, waarin vrijwel al de noodzakelijke begrippen een rol zouden kunnen spelen en de samenhang in een concrete situatie duidelijker wordt. Tegelijk is dit in de laatste module een poging om concepten en context te integreren. Voor leerlingen en docenten is het belangrijk zich de voortdurende overstap van theorie naar context en terug te realiseren.

Vanwege de vele bronnen is gekozen voor een apart bronnenboek, onder andere omdat naar sommige bronnen op verschillende plaatsen in de module wordt verwezen. Bron 13 verwijst naar een video die de economische problemen die Argentinië in 2001-2002 troffen wel heel dichtbij brengt en van een menselijk gezicht voorziet. Het nadeel is dat de video bijna 50 minuten duurt. Leerlingen zullen echter bij het doorwerken van de module voortdurend situaties uit deze video herkennen.

Opdrachten algemeen

De opdrachten met * zijn o.i. weer meer geschikt voor groepswork. Bij een aantal onderzoeksvragen (1.5*, 1.9*, 1.11* en 1.13*) zijn geen antwoorden opgenomen in het antwoordmodel om te voorkomen dat er een korte opsomming wordt gegeven. Het is de bedoeling dat leerlingen op een effectieve manier de belangrijkste begrippen en samenhangen uit de theorie, via de lesbrieven, zelf opzoeken en in een kort verslag samenvatten. Wel zullen in deze handreiking kort de belangrijke elementen van deze verslagen worden weergegeven.

Bij een aantal opdrachten wordt specifiek verwezen naar paragrafen uit de lesbrieven (Welvaart = W, Globalisering = G, Overheid = O, Europese samenwerking = E). Hoofdstuk 4 van Welvaart is dan W4.

In een eerder rondschrijven is al de aandacht gevestigd op de voor module 16 relevante paragrafen uit de lesbrieven.

- 1.5** **G1**
- 1.6** **W4 en G1**
- 1.9** **G1, G3**
- 1.11** **G1, G2 en G4**
- 1.13** **O3**

- 3.3** **O3.3, O4.2 en O 4.3**
- 3.5** **G1 en E4**

1

Analyses

In de analyses wordt kort ingegaan op **bezettingsgraad, inflatie, wisselkoersen** en **begrotingstekort**. In paragraaf 2 en 3 wordt daar dieper op in gegaan.

Onderzoeksoopdrachten

Opdracht 1.2*

De site van het CBS geeft een beeld van het verloop van de conjunctuurindicatoren van 1990 tot 2008. Een korte toelichting aan de hand van bron 2 lijkt nodig om een goed beeld te krijgen van de betekenis van de conjunctuurskrik.

Opdracht 1.5*

- Inflatie is een algemene stijging van het prijspeil. De totale prijsstijging is een gewogen gemiddelde van de afzonderlijke prijsstijgingen en wordt uitgedrukt in een prijsindexcijfer.
- De inflatie in Nederland is in december 2009, 1,1%.
- Er zijn verschillende oorzaken: er kan sprake zijn van bestedingsinflatie veroorzaakt door de vraagzijde van de economie. Er is dan sprake van overbesteding waardoor de prijzen stijgen. Er kan ook sprake zijn van prijsstijgingen als gevolg van de toename van (productie) kosten. Dit wordt kosteninflatie genoemd. Een bijzondere vorm van kosteninflatie is geïmporteerde inflatie als gevolg van het duurder worden van geïmporteerde goederen.
- Inflatie tast de koopkracht van het inkomen aan. Van een inkomensstijging blijft na een prijsstijging slechts een deel over, de reële stijging van het inkomen. Inflatie kan ook een verslechtering van de concurrentiepositie betekenen.

NB Als de inflatie niet wordt veroorzaakt door import van inflatie betekent een nominale stijging van het binnenlands product ook een nominale stijging van het binnenlands inkomen. Macro-economisch leidt inflatie in dat geval dus niet tot een daling van de nationale koopkracht.

Opdracht 1.9*

- De betalingsbalans is een systematisch overzicht van alle economische transacties tussen ingezetenen en niet-ingezetenen van een land gedurende een jaar. Ze registreert dus inkomende en uitgaande geldstromen. De betalingsbalans bestaat uit de lopende rekening en de kapitaalrekening. Lopende rekening: de import en export van goederen, diensten en inkomens van een land. Op de kapitaalrekening staan vooral de beleggingen en investeringen vanuit en naar het buitenland.
- De handelsbalans is een onderdeel van de lopende rekening en geeft de waarde van export en import van fysieke goederen weer.

Betalingsbalans bestaat uit:	
Lopende rekening:	Goederenrekening
	Dienstenrekening
	Inkomens(overdrachten)rekening
Kapitaalrekening	Financiële rekening
	Vermogensoverdrachtenrekening
Goud- en deviezenrekening	

- Op de inkomensrekening komen de beloningen van productiefactoren die in een ander land worden ingezet, zoals lonen van Nederlanders die over de grens werken, winsten van in het buitenland geïnvesteerd kapitaal of rente/dividend op buitenlandse beleggingen
- Bij een tekort op de lopende rekening zijn er meer uitgaande geldstromen dan inkomende geldstromen. Dit kan gecompenseerd worden door een overschot op de kapitaalrekening door middel van ontvangen leningen, investeringen of beleggingen. De rente, winst of dividend die over dit ontvangen kapitaal wordt uitgekeerd komt als uitgaande geldstroom op de inkomensrekening en verslechtert dus het saldo van de lopende rekening.

- Een tekort op de lopende rekening betekent dat de nationale bestedingen groter zijn dan de nationale productie. Het nationaal spaarsaldo is dan negatief. Het “teveel” aan bestedingen wordt dan via de kapitaalrekening gefinancierd door het buitenland. De kapitaalrekening laat dan een overschot zien, bijvoorbeeld door buitenlandse leningen. Er ontstaat dan een buitenlandse schuld.

Opdracht 1.11*

- De wisselkoers is de prijs van een valuta uitgedrukt in een andere valuta.
- Er zijn in principe twee soorten systemen: vaste en zwevende wisselkoersen.
Bij een systeem met vaste wisselkoersen is de hoogte van de wisselkoers een afspraak tussen centrale banken. Dit heeft als voordeel dat er een vaste koers en dus minder risico is in het betalingsverkeer bij internationale handel. Vaste wisselkoersen bevorderen dus de internationale handel. Het nadeel is dat in geval van tekorten of overschotten op de betalingsbalans de wisselkoers zich niet zodanig kan aanpassen dat die tekorten en overschotten weer verdwijnen. De vaste wisselkoers verhindert dit. Bij een vaste wisselkoers moeten landen een valutareserve aanhouden om tekorten te kunnen opvangen en de koers binnen zekere grenzen te houden.
Zwevende wisselkoersen komen onder invloed van vraag en aanbod tot stand op de valutamarkt. Veranderingen in vraag en aanbod leiden tot een andere koers. Dit zorgt voor betalingsrisico's en is dus nadelig voor de internationale handel. Het voordeel is dat tekorten of overschotten op de betalingsbalans in theorie vanzelf verdwijnen. Als een land een tekort heeft op de betalingsbalans is de vraag naar de munt van dat land op de valutamarkt kleiner dan het aanbod en zal de wisselkoers dalen. Hierdoor verbetert de concurrentiepositie, daardoor zal de export toenemen en de import afnemen. Hierdoor verbetert het saldo op de lopende rekening van de betalingsbalans en zal het tekort dalen.
- Als land A een vaste wisselkoers heeft met land B en de prijzen in land A stijgen sneller dan in land B, dan zal land A op den duur een tekort op de lopende rekening krijgen. Land A kan dit tijdelijk opvangen met haar valutareserves, maar zal daarna moeten lenen van land B. Er ontstaat dan een schuld van land A aan land B. Bovendien zal land A zelf minder produceren waardoor het inkomen in land daalt en tegelijk ook de werkgelegenheid. De prijs van een vaste wisselkoers is dan erg hoog.

Opdracht 1.13*

- Het begrotingstekort is het verschil tussen de overheidsuitgaven en de overheidsontvangsten in een jaar. In 2009 was het EMU-saldo volgens de Miljoenennota 2009 ruim € 7 miljard. Dit EMU-saldo is het saldo van de *collectieve sector* en omvat dus ook de saldi van de lagere overheid en van de sociale fondsen. In de Miljoenennota van 2010 blijkt het EMU-saldo voor 2009 ruim 27 miljard *negatief* te zijn en voor 2010 zelfs ruim € 35 miljard *negatief*. De oorzaak van deze tekorten ligt bij de steun die de overheid heeft gegeven aan de banken als gevolg van de financiële crisis. In de praktijk wordt dit EMU-saldo/tekort toch vaak het begrotingssaldo/tekort of het overheidssaldo/tekort genoemd.
- In het financieringstekort is de aflossing op de staatsschuld niet opgenomen, terwijl een aflossing voor de overheid wel een uitgave betekent. In het begrotingstekort zit die aflossing wel. De overheid financiert haar tekorten door het uitschrijven van staatsleningen met looptijden die variëren van enkele jaren tot soms dertig jaar.
- De staatsschuld is het gevolg van het aangaan van staatsleningen. De staatsschuld groeit jaarlijks met het bedrag aan nieuwe staatsleningen en daalt door de aflossingen. De jaarlijkse toename van de staatsschuld is dus gelijk aan het financieringstekort. De staatsschuld kan alleen worden teruggedrongen als er een financieringsoverschot is. Overschotten leiden in de politiek echter vaak tot uitgaven omdat er een voortdurende vraag is naar uitbreiding van overheidsvoorzieningen.

2

Analyses

Loonstarheid

In deze paragraaf wordt, aan de hand van de situatie op de arbeidsmarkt in Argentinië, de betekenis van de loonstarheid voor de werkloosheid geanalyseerd. Grafisch wordt duidelijk dat de neoklassieke visie hier op korte termijn geen verklaring kan geven. Met behulp van het begrip loonstarheid wordt duidelijk waarom bij een conjuncturele teruggang juist de werkloosheid zo sterk stijgt.

Currency board

Argentinië kende jarenlang een vaste koersverhouding tussen peso en dollar. Er is een reden om dit specifieke verschijnsel, dat overigens ook in andere landen bekend is, tamelijk uitvoerig te behandelen. Een dergelijk volledig vaste wisselkoers laat in extreme mate de voor- en nadelen zien van een systeem van vaste wisselkoersen en haar betekenis kan dus gemakkelijk gegeneraliseerd worden.

Verder worden in de analyses **de verkeersvergelijking van Fisher** en de betekenis van een **buitenlandse schuld** behandeld.

3

Analyses

In deze paragraaf wordt een aantal instrumenten van economische politiek behandeld. In een aantal analyses over **inflatiebestrijding**, **begrotingsbeleid**, **monetair beleid** en **wisselkoersbeleid** worden begrippen en samenhangen die in de syllabus ontbreken of te summier worden behandeld in een breder perspectief gezet. Argentinië verdwijnt wat naar de achtergrond en het conjunctuurbeleid in algemene zin komt naar voren. Tot slot wordt kort ingegaan op de verplichte context over de ECB en het Stabiliteits en Groeipact. De actuele situatie in Griekenland, Portugal en Spanje speelt hierbij een rol. De module wordt afgesloten met Argentinië waar in 2010 de president van de centrale bank werd gedwongen te vertrekken. Duidelijk is dat economische problemen van Argentinië niet alleen conjunctureel zijn, maar een belangrijke structureel element kennen.

In deze module is lang geschoven met onderwerpen, opdrachten en bronnen waardoor de indeling van zowel de module als het bronnenboek een aantal keren is veranderd. Hierdoor neemt de kans op onnauwkeurigheden in nummering of verwijzing toe. Er is veel aandacht besteed aan de tekst om dit te voorkomen. Als er toch onjuistheden zijn blijven bestaan, horen wij dat graag, zodat we de fouten zo snel mogelijk kunnen herstellen.

Appendix module 16

In een binnenkort te verschijnen korte appendix zullen nog enkele eindtermen worden behandeld die niet op een zinvolle manier in deze module konden worden verwerkt.

Opmerkingen of vragen over deze module kunnen worden gestuurd naar:

bos.d@het.net.nl.

Een antwoord volgt dan op korte termijn.

Zo maar een leuke site: De ontwikkeling van het inkomen per hoofd en de levensverwachting in bewegend beeld tussen 1962 en 2007 voor Afghanistan tot Zimbabwe

<http://devdata.worldbank.org/DataVisualizer/>